

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора філологічних наук,
професора кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національного університету кораблебудування імені адмірала
Макарова Філатової Оксани Степанівни на дисертацію Бітківської
Галини Володимирівни «Сучасний український літературний журнал як
інтермедіальний текст», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук зі спеціальностей
10.01.01 – українська література, 10.01.06 – теорія літератури**

Зміна соціокультурної парадигми, інтенсивний розвиток засобів масової інформації та масової культури в сукупності з тенденцією мистецтва до «розгерметизації» своїх кордонів зумовлюють потребу нових методологічних підходів до осмислення як окремого художнього твору, так і мови художньої культури загалом. В означеному контексті поява й активний розвиток теорії інтермедіальності – цілком закономірне явище, яке на повну силу заявило про себе в науковому дискурсі кінця ХХ – початку ХХІ століття. Втягуючи історію літератури в орбіту нових теоретичних досягнень та рятуючи теорію від голої затеоретизованості і спрямованості на саму себе, викликаючи чимало дискусій, воно сформувало широке поле обговорень і міркувань. Зацікавлення теорією питання пояснюється полівалентністю терміна «інтермедіальність» (або трансмедіальність, мультимедіальність, полімедіальність, плюромедіальність), багатовимірністю предмета вивчення та його кореляцією з такими сферами гуманітарного знання, як соціологія, культурологія, філософія, частково з нетрадиційними для неї – технічними – галузями науки. Не можна не брати до уваги й той факт, що зміст поняття відповідає таким сучасним тенденціям, як глобалізація, технологізація та інтерес до проблеми трансгуманізму.

У цьому плані дисертаційна праця Галини Володимирівни Бітківської «Сучасний український літературний журнал як інтермедіальний текст»

репрезентує один із новаторських та оригінальних варіантів комплексного аналізу сучасного українського журналу у світлі теорії інтермедіальності, «феномен якого зумовлений кореляцією художнього (вербального та невербального, зокрема іконічного) і нехудожнього (літературно-критичного, публіцистичного, мистецтвознавчого тощо) дискурсів» (с. 2).

У фокусі уваги літературознавчого дослідження Г. В. Бітківської – художність, літературність, тобто те, що робить твір літературним твором, про що не можна забувати, звертаючись до такого міждисциплінарного методу аналізу, як інтермедіальний. Відтак, розглядаючи «текстові конструкти» українського літературного журналу, авторці наукової праці вдається успішно поєднати літературознавчий аналіз у межах сучасної філологічної науки (психоаналізу, компаративістики, герменевтики, семіотики, теорії комунікації та інтерпретації тексту тощо) з методом інтермедіального аналізу.

З метою досягнення оптимального результату Галина Володимирівна визначає теоретичні параметри інтертекстуального аналізу, який пропонує здійснювати за допомогою метафоричних моделей, «визначених на основі функціонування інтермедіальних стратегій у журнальному форматі» (с.22). Іншими словами, вперше осмислює літературний журнал як інтермедіальний текст в контексті таких інтердисциплінарних категорій, як: колективний автор (автор тексту, редактор, художник, верстальник та ін.) і читач; інтермедіальний герой (образ персонажа, представлений у ракурсі кількох мистецтв), інтермедіальний жанр (жанр, притаманний творам різних видів мистецтва), інтермедіальна композиція («транспонування» структури твору інших видів мистецтва в нехарактерний для неї вербальний ряд); інтермедіальний елемент (найменша складова літературного тексту, твореного на взаємодії художніх кодів різних мистецтв) тощо. Все це дозволяє дослідниці не тільки визначити більш чітку семантичну глибину тексту, розширити поле його «бачення», розкрити нові / інші смисли, з'ясувати особливості стилю автора, загалом – сучасної української

літератури, а й окреслити та охарактеризувати поліхудожній простір у системі вітчизняної культури кінця ХХ – початку ХХІ століття. У цьому вбачаємо актуальність дисертації Г. В. Бітківської та її новизну, що не викликає жодних сумнівів.

Вибір об'єкта, предмета аналізу можна вважати виправданим, адже сучасний український літературний журнал у світлі теорії інтермедіальності вітчизняними літературознавцями на розглядався. Цей фактор дослідниця усвідомлює, слухно залучаючи до наукового аналізу літературні журнали (понад 70 видань!), які видавалися в Україні впродовж 1989 – 2015 років. Прикметно, що матеріалом для дослідження стали також окремі номери літературних журналів «Київська Русь» (№ 7–8, 2009 р.), «Иностранная литература» (№ 10, 2011 р.), «Всесвіт» (№ 1–2, 2014 р.), цілком присвячені польській літературі, зокрема – «молодій» («новій») прозі, польській публіцистиці, представленій жанром репортажу, текстами критичного і культурологічного змісту, рецензіями й анотаціями на перекладні книжкові видання тощо.

Експлікацію теоретичної моделі сучасного українського літературного журналу як певного структурно-тематичного цілого, класифікацію форм інтермедіальності в просторі літературного журналу, системне осмислення інтермедіальних текстових конструктів у параметрах геокультурної трансгресії авторка наукової праці аргументувала шляхом текстуального аналізу як найбільш відомих різножанрових творів, так і значного масиву текстів, що не стали чільним предметом вивчення літературознавцями та введені до наукового обігу вперше. Власне глибина «занурення» у текст є різною: одні твори (найбільш репрезентативні для формулювання положень, винесених на захист дисертації) розглядаються детально, інші – згадуються принагідно як ілюстрація для окреслення окремих аспектів проблеми.

Структура дисертації Г. В. Бітківської відзначається чіткою і логічною структурованістю, що забезпечує послідовне й вивірене

розгортання дослідницької логіки, передбачає панорамне, об'ємне відстеження найважливіших аспектів проблеми дослідження. Будова роботи, що складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, обумовлюється метою та завданнями роботи. План викладу логічно продуманий, хоча деякі його частини дещо пропорційно не співвідносні, однак у кожній збережена наскрізна логіка викладу. Теоретичний та ілюстративний матеріал витримані в належній пропорції та логічному співвідношенні.

У **вступній частині** дисертації обґрунтовані ступінь актуальності теми, її наукова новизна, визначені мета, об'єкт, предмет та завдання дослідження; осмислено методологічні орієнтири, сподівані практичні результати, підкреслено відповідність дисертації комплексному плану науково-дослідної роботи кафедри української літератури і компаративістики та кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка; подано інформацію про апробацію та публікації результатів дослідження.

Основний зміст дисертації Г. В. Бітківської викладено в чотирьох розділах: «Теоретико-методологічні основи дослідження сучасного українського літературного журналу як інтермедіального тексту», «Моделювання літературного журналу як інтермедіального тексту: теорія і практика», «Параметри теоретичної моделі сучасного українського літературного журналу: особливості функціонування» і «Геокультурні трансгресії інтермедіальності: тексти і коди». Кожен із розділів, поділений на підрозділи, уміщує відповідні до змісту узагальнення. Запропонована в списку використаних джерел література використана в достатньо повному обсязі, а її положення отримали в дисертації належне застосування, інтерпретацію та оцінку.

Структурно доцільним у роботі є перший розділ – **«Теоретико-методологічні основи дослідження сучасного українського літературного журналу як інтермедіального тексту»**, присвячений вибору та обґрунтуванню методології наукового пошуку. Аналіз літературознавчих

розвідок надав змогу дослідниці визначити аспекти досліджень вербальних художніх і літературно-критичних текстів, виявити потребу в подальших дослідженнях текстових стратегій журналу. Ретельне опрацювання праць у галузі соціальних комунікацій дозволив узагальнити типи запропонованих моделей сучасного журналу та окреслити проблемні лакуни, необхідні для творення теоретичної моделі літературного журналу як інтермедіального тексту. Звернення до мистецтвознавчих напрацювань сприяло дослідженню візуального матеріалу та способів вербалізації результатів дослідження.

У цій частині роботи верифікується поняття «інтермедіальний текст» та постулюється його тлумачення як «складного семіотичного багаторівневого конструкту з рівнями художнього й нехудожнього дискурсів, що утворюється внаслідок поєднання вербальних та невербальних (іконічних та ін.) засобів передавання інформації» (с. 114). Вичерпно, з опертям на існуючі теоретичні дослідження авторитетних українських та зарубіжних дослідників подається серія термінорядів на позначення аналізованого явища та формулюються принципово важливі характеристики терміносполуки.

Чіткість визначених в означеному розділі теоретичних засад дослідження зумовила успішність наукових пошуків Г.В. Бітківської у наступних трьох розділах, які один одного доповнюють і навзаєм конкретизують. Цілком виправданими є спроби дисертантки у другому розділі дисертації **«Моделювання літературного журналу як інтермедіального тексту: теорія і практика»** розглянути літературний журнал як текстовий конструкт із власними формально-змістовими ознаками. Дослідниця зосереджує головну увагу на двох основних позиціях, винесених у відповідні підрозділи: 1) співвідношення і конфігурація понять «теоретична модель» і «метафорична модель»; 2) міжмистецькі зв'язки в структурі літературного журналу. Послугуючись різноманітними підходами, широко залучаючи до свого оперативного інструментарію герменевтичну, семіотичну, культурологічну та інші методології, що

найбільш адекватно і природно втілюють ідеї єдності гуманітарних дисциплін, Г. В. Бітківська успішно «вибудує» теоретичну модель сучасного українського літературного журналу як інтермедіального тексту. Запропоновану модель верифікує за допомогою виокремлення структурних рівнів і конфігурацій метафоричних моделей, як-то: палімпсест, полілог, лексикон, літопис, колаж.

У другому параграфі другого розділу Галина Володимирівна детально проаналізувала літературні журнали з найпомітнішими інтермедіальними стратегіями («Київська Русь», «Всесвіт», «Четвер», «ШО», «Вітчизна», «Українська літературна газета» та ін.) як ансамблі текстів, у яких специфічно взаємодіють різнопланові дискурси й модуси. Кваліфікований аналіз творів про мистецтво, які друкувалися в літературних журналах досліджуваного періоду, дозволив авторці наукової праці виокремити й охарактеризувати художні й нехудожні зв'язки між текстами з різних семіотичних систем, що генерують приращення семантики окремого тексту й журналу загалом.

Осмишуючи процес взаємодії дискурсів (вербального, візуального, художнього, нехудожнього, культурного та ін.), дослідниця вдало підкріплює концептуальні положення прикладами з художніх текстів, що значно увиразнюють аргументацію. І все це Галина Володимирівна доводить логічно послідовно, подаючи певні обґрунтовані висновки у нетиповій для попередньої критики проекції.

У третьому розділі дисертації, що має назву **«Параметри теоретичної моделі сучасного українського літературного журналу: особливості функціонування»**, ґрунтовно розкриваються темпоральні та локальні координати літературного журналу; систематизуються спостереження дисертантки щодо трансформацій жанрової парадигми; з опертям на існуючі теоретичні та історико-літературні дослідження виявляється специфіка образів автора і читача. Цілком виправданими вважаємо намагання Г. В. Бітківської на матеріалі поетичного циклу

Б. Олійника «З окупаційного зошита», повісті «Валтасар», «Щоденника» і карикатур С. Мрожека, дорожніх нарисів К. Ахемян, А. Бобковського, Л. Донскіса, А. Дьобліна, Д. Мурадяна, Л. Таран та багатьох інших творів українських письменників, надрукованих на сторінках журналів («Арка», «Дніпро», «Всесвіт», «Київ», «Кур'єр Кривбасу», «Потяг 76»), моножурналів («Журнал одного автора» С. Караванського, «Морена» Є. Барана), визначити й охарактеризувати формулу діалогу – культур, поколінь, центру і периферії, автора і читача. Не менш вдалим є спроби осмислити специфіку функціонування основних локальних і темпоральних ознак журналу, які дослідниця характеризує за допомогою таких понять, як: топос села, топос міста, образ покоління, комплекс провінціалізму, образ Іншого тощо. На її думку, до якої варто пристати, в теоретичній моделі літературного журналу вербальний код художнього дискурсу реалізується у взаємозв'язках з іншими його кодами, зокрема візуальним, музичним, архітектурним. Виявляючи компетентність і скрупульозність у дослідницькому процесі, дисертантка залишається уважною до попереднього досвіду та переконливо доводить власну дослідницьку концепцію.

У фокусі дослідницьких інтересів в завершальному, четвертому, розділі дисертації (**«Геокультурні трансгресії інтермедіальності: тексти і коди»**) – геокультурні трансгресії інтермедіальності в сучасному літературному журналі. Дисертантка вдало вписує предмет дослідження в широкий культурологічний контекст та ретельно аналізує ознаки українського літературного журналу як інтермедіального тексту у світлі діалогу культур. З-поміж текстових конструктів у літературних журналах виокремлює такі утворення, як «український текст» і «польський текст», належну увагу приділяє структурно-семантичним особливостям художніх, публіцистичних, літературно-критичних та мистецтвознавчих матеріалів. Концептуальний аналіз корпусу текстів авторка дисертації цілком логічно поєднує з мікроаналізом «центрального елемента українського тексту в сучасному українському літературному журналі», яким є «шевченківський текст».

Деталізовані й виважені аргументи дають право дослідниці зробити висновок, що «рецептивний зріз шевченківського тексту виявляє «внутрішню» візію геокультурної проблематики українського тексту, характеристика якої розгортається шляхом зіставлення версій зарубіжних журналів, зокрема, польських і російських» (с. 432).

Безперечно цікавими є міркування, з якими варто погодитися, щодо польської рецепції українського тексту, висловлені авторкою на основі аналізу спеціальних українських номерів часопису «Literatura na świecie»; рецепція культурних реалій України і української літератури в російських журналах «Новый мир» і «Знамя». Так, скажімо, на переконання Галини Володимирівни, якщо мотивний комплекс польського «колективного художнього нарративу визначається загалом неомодерністськими (тема митця й мистецтва, філософське осмислення буття, внутрішній світ героя тощо) чи постмодерністськими (творення тексту / письма, гра з читачем, руйнування стереотипів, постколоніальний дискурс) координатами» (ст. 432–433), то візія української літератури у російських журналах кінця ХХ – початку ХХІ століття формується «добором персоналій та текстів, публікацією супровідних біографічних довідок, літературно-критичних статей та матеріалів, які відображають обговорення проблемних питань, наприклад, круглих столів» (ст. 433).

Висновки дисертації містять основні результати дослідження, що відбивають його новизну та актуальність.

Схвалюючи багато цікавих і точних спостережень, репрезентованих у дисертації «Сучасний український літературний журнал як інтермедіальний текст», разом із тим не втримаємося, щоби не висловити окремі зауваження до роботи Галини Володимирівни Бітківської.

1. Демонструючи справді бездоганну обізнаність із науковою проблематикою як у локусі української філософської, літературознавчої думки, сфери соціальних комунікацій, так і відповідні знання у форматі теорії інтермедіальності, авторка часто вдовольняється констатацією (цитуванням)

основних позицій тих чи інших досліджень, аніж вдається до систематизації та узагальнень (Див. ст. 52, 55, 73, 74, 100 та ін.). Окремі міркування в тексті (приміром, щодо використання тих чи інших теоретичних моделей і наукових парадигм) потребують чіткішого обґрунтування.

2. Схвалюючи цілком очевидні спроби Галини Володимирівни, поперше, викласти матеріал дослідження у струнку логічну конструкцію, подруге, послідовно використати всі можливості до комплексного аналізу сучасного українського літературного журналу крізь призму інтермедіальності, звертаємо увагу на необхідності формулювання в дисертації методики аналізу різноманітних аспектів інтермедіальності в поезиці художнього твору.

3. Авторка дисертації повсякчас верифікує свої міркування положеннями авторитетних науковців, що мали би надавати переконливості й більшого масштабу її власним спостереженням. Часом такі твердження-констатації, висловлені в численних статтях-оглядах, рецензіях, замітках, виходять на перший план, широко «розгортаються» у тексті, заступаючи собою важливі аспекти дослідження. Саме такий формат аналітики спостерігаємо, приміром, під час визначення «важливих те» «невеликої за обсягом статті І. Бондаря-Терещенка» (с. 35–36); розкриття «коротких реплік» у статті-огляді Т. Шумейка (ст.42–43); розгляду «зображальної журналістики» в дисертаціях О.Лагутенко (ст.52–54), О. Хобти (ст.56–59) та ін. За такої прискіпливої деталізації ідей / теорій, класифікацій понять нівелюється логіка сформульованої авторкою точки зору щодо розуміння інтермедіальності.

4. Попри заявлені в заголовку параграфа 4.1 наміри розглянути український текст у вітчизняній і зарубіжній журнальній рецепції, візія культурних реалій України та української літератури в російських журналах (порівняно з таким інтермедіальним конструктом, як польський текст) кінця ХХ – початку ХХІ століття представлена доволі стисло (с.404–414). В основному на рівні загальної характеристики літературно-критичних та публіцистичних матеріалів (статей, інтерв'ю, рецензій, оглядів), супровідних

біографічних довідок; констатації хроніки літературних подій (на кшталт, круглих столів).

5. Зрідка трапляються у роботі Галини Володимирівни стилістичні огріхи, що порушують органіку наукового стилю (як-от на ст. 32, 61, 64, 67–68, 147 та ін.), повторення окремих тез, схожих визначень. Нерідко дисертантка «забуває» про необхідність поділу тексту на абзаци (зокрема на ст. 42, 61, 67–68, 72–73 та ін.), що розкривають певну мікротему. Зрозуміло, що поділ на абзаци – це справа авторки, проте ігнорування цього змістово-конструктивного елемента тексту засвідчує порушення логічності викладу думки.

Висловлені зауваження, побажання, полемічні моменти не заперечують основних положень наукової розвідки та не применшують її значення. Більше того, дисертація «Сучасний український літературний журнал як інтермедіальний текст» є по-своєму новаторським дослідженням, яке підштовхне до жвавих дискусій у відповідному проблемному полі та нових наукових студій. Наукова праця Галини Володимирівни Бітківської, крім теоретичного та історико-літературного значення, безперечно, матиме практичний сенс, оскільки репрезентовані в ній спостереження й рекомендації знайдуть своє застосування в науково-педагогічній практиці та стимулюватимуть подальшу роботу науковців. Неабияку цінність для майбутньої аналітики мають додатки до роботи, в яких, окрім іншого, подається систематизований каталог українських літературних та літературно-мистецьких періодичних видань, які видавалися впродовж 1989–2015 років.

Результати дослідження Галини Володимирівни відображені в монографії, 38 одноосібних статтях, із яких 20 опубліковано в авторитетних фахових виданнях, що входять до переліку, затвердженого МОН України, 4 – у наукових виданнях інших держав, 14 – в інших наукових виданнях, а також в авторефераті, який достатньо відбиває зміст і структуру всієї роботи; широко апробовані на науково-теоретичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів.

Загалом, підсумовуючи, констатуємо, що дисертація Бітківської Галини Володимирівни є самостійним, структурно завершеним дослідженням, має наукову новизну, теоретичну і практичну цінність. Достовірність результатів, обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих у роботі, відповідають поставленій меті та визначеним завданням. Зміст і форма дисертації «Сучасний український літературний журнал як інтермедіальний текст», автореферат, публікації відповідають вимогам п.п. 9-10, 12-13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р., № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка Бітківська Галина Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальностей 10.01.01 – українська література, 10.01.06 – теорія літератури.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова

[Handwritten signature]
О. С. Філатова

Згідно з-ра філол. наук, професор О. С. Філатової забвудую
Віцекарт секретар [Signature]

